

החינוך הממלכתי המשלב במערכת החינוך

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת יצחק קרויזר ויוצג בו מידע אודות החינוך הממלכתי המשלב במערכת החינוך: נתונים על מספר בתי הספר ומספר התלמידים בחינוך המשלב; המשאבים התקציביים התוספתיים לו הוא זכאי; האתגרים והחסמים הביורוקרטיים עמם הוא מתמודד; וסוגיית זהותם של התלמידים הלומדים במסגרותיו.

תמצית

בשנת 2008 תוקן חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 ונקבע כי בתנאים מסוימים יוכל שר החינוך להכריז על מוסד חינוך ממלכתי רשמי (ממלכתי או ממלכתי-דתי) לדרגות הכיתות א'-ט' שהוא מוסד חינוך ממלכתי משלב.

בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"ג – 2022/23) לומדים בחינוך הממלכתי המשלב 13,818 תלמידים ב-42 בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים. כמחצית מבתי הספר ממוקמים במחוז ירושלים. לצד זאת, קיימות מסגרות נוספות המשלבות דתיים, חילונים ומסורתיים, בגני ילדים (שהחינוך הממלכתי המשלב אינו כולל אותם) ובבתי ספר שלא הוכרזו כמשלבים.

בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים בחינוך המשלב זכאים לקבל ממשד החינוך משאבים תוספתיים בגין ייחודיותם: 2 שעות שבועיות לכיתה תקנית לטובת לימודי יהדות (לא כולל חינוך מיוחד); שעה שבועית לתפילה במוסדות בפיקוח ממלכתי; תקן תוספתי לרכז יהדות; ו-30 שעות לטובת השתלמות רכזים. כמו כן, משרד החינוך מפרסם מדי שנה קול קורא לתקצוב בעלויות על בתי ספר על יסודיים משלבים, עבור תלמידי החטיבות העליונות.

לאחרונה הונחה במליאת הכנסת הצעת חוק המבקשת להשוות את מעמדו של החינוך המשלב למעמדו של החינוך הממלכתי והממלכתי דתי, אשר מדברי ההסבר שלה עולה כי המצב הנוכחי מייצר קושי עבור הגורמים הנוגעים בדבר בשדה החינוך המשלב. על-פי רשת מיתרים המקדמת את החינוך המשלב בישראל, בפני החינוך המשלב ניצבים אתגרים וחסמים ביורוקרטיים רבים, בין היתר בתחומים האלה: הכרה בגני ילדים, בתיכונים משלבים ובכיתות משלבות; הקמה של בתי ספר חדשים; עבודה למול משרד החינוך; ותקצוב שעות ובעלי תפקידים.

1. רקע

עקב ביקורת גוברת על מבנה מערכת החינוך ותכניה, בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים, החלו להופיע יוזמות להקמת בתי ספר ייחודיים במערכת החינוך, בהן גם יוזמות הקשורות לנושא הזהות היהודית בחברה הישראלית. אלו קמו בין היתר על רקע הרצון לצמצם את הפער החברתי והתרבותי בין חילונים לדתיים בישראל, וכן על רקע הרצון לשבור את הדיכוטומיה במערכת החינוך הישראלית הממלכתית שהציעה שני זרמים: חינוך ממלכתי עברי כללי המזוהה לעתים כחילוני וחינוך ממלכתי דתי. הביטוי הראשון להקמת בית ספר אשר יפעל בתווך שבין החינוך הכללי לדתי התרחש בשנת 1976 עם הקמת בית הספר "המסורתי" בגבעה הצרפתית בירושלים – בית הספר הראשון של קרן תל"י (תגבור לימודי יהדות) – ביוזמת קבוצת הורים, שחלק גדול מהם היו עולים מארה"ב שהשתייכו לתנועה הקונסרבטיבית ואשר ביקשו להקים לילדיהם מוסד חינוכי ברוח היהדות הפלורליסטית. באחד המסמכים הראשוניים שבהם הוצגה יוזמה זו צוין בין היתר כי "התוכנית החדשה מיועדת הן לילדים ממשפחות שומרות מצוות הן לילדים ממשפחות שאינן שומרות מצוות", וכן כי "על ידי שילובם של ילדים מרקע מגוון במסגרת חינוכית אחת, ניתן יהיה לגשר על הפער השורר היום בין ילדים דתיים לחילוניים".¹ עם זאת נראה כי המוקד ביוזמות מעין אלו היה יצירת פלורליזם בחינוך היהודי תוך דגש על תגבור לימודי יהדות בחינוך הממלכתי, ולא דווקא בתי ספר שישלבו דתיים וחילוניים.²

הקמת בתי ספר משלבים לדתיים וחילוניים וייסוד זרם החינוך המשלב

בשנת 1980 הוקם בית הספר הדתי-חילוני הראשון בכפר אדומים, אחד היישובים בהם קמו קהילות מעורבות לדתיים ולחילוניים. נקודות הציון המרכזיות הבאות בהתפתחות החינוך המשלב היו הקמתם של בתי ספר עירוניים המשלבים דתיים וחילוניים: בית הספר קשת בירושלים ובית הספר יחד במודיעין (בשנות התשעים ובראשית שנות האלפיים, בהתאמה).³ בתוך כמה עשורים הפך החינוך המשלב מיוזמה של הורים לתנועה חינוכית רחבה שנתמכת על ידי עמותות חינוכיות דוגמת רשת מיתרים (המלווה את רוב בתי הספר בחינוך המשלב כיום) וקרן תל"י⁴ – המקדמות את צמיחתו.

בשנת 2008, ביוזמת חברי הכנסת מיכאל מלכיאור (יו"ר ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת דאז) ואסתר רינה טרטמן,⁵ **תוקן חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 (להלן: חוק חינוך ממלכתי או החוק) ונקבע כי בתנאים מסוימים יוכל שר החינוך להכריז על מוסד חינוך ממלכתי רשמי (ממלכתי או ממלכתי-דתי) לדרגות הכיתות א'-ט' שהוא מוסד חינוך ממלכתי משלב.**

¹ ד"ר איתן שקלי, [היבטים חדשים על ראשיתו של חינוך תל"י](#), ספטמבר 2016.

² יהודה צור, "קהילות מעורבות – הבנייה ועיצוב קהילתיות על רקע שונות משמעותית בין חברי הקהילה", חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, 2018.

³ אלישיב רייכנר, כאן חיים ביחד: סיפורן של מסגרות החינוך המשלב והקהילות המשותפות, 2016.

⁴ מעורבותה של קרן תל"י בנושא החינוך המשלב החלה בעקבות בקשת עמותת "צו פיוס" להתמזג עמה בשנת 2019.

⁵ שותף ליוזמה זו היה ד"ר אריה גייגר ז"ל, מייסדו של בית הספר רעות שכיום הנו בית ספר בחינוך הממלכתי המשלב בירושלים.

בחוזר מנכ"ל משרד החינוך (להלן: חוזר המנכ"ל) מוגדר החינוך הממלכתי המשלב כמסגרת חינוכית המשותפת לתלמידים המקיימים אורח חיים דתי, חילוני ומסורתי, המטפחת את זהותה הייחודית של כל אחת מן הקבוצות בד בבד עם ביסוסה על התרבות היהודית ועל ערכי הסובלנות והאחדות הלאומית. מוסד חינוך ממלכתי משלב הוגדר ככזה המשלב בתוכנית הלימודים ובאורח החיים שלו לימוד מקורות יהודיים וציוניים בהיקף רחב ובאופן מעמיק, בשימת דגש על העיסוק בזהות היהודית והציונית ועל חינוך לערכי הסובלנות במורשת ישראל ולקיום חיים משותפים וברית ייעוד וגורל בין כל חלקי העם בישראל ובתפוצות. אשר לתוכנית הלימודים בבתי הספר של החינוך המשלב, הוגדר בחוזר כי זו באה לתגבר את לימודי היהדות והציונות כתוספת לתוכניות הלימודים הרשמיות של משרד החינוך ואינה באה להחליפן. התנאים להכרזה על מוסד חינוך כמוסד ממלכתי משלב, והוראות אחרות הנוגעות בין השאר לתוכנית הלימודים בבתי הספר המשלבים ולתקציב תוספתי לו הם זכאים, מפורטים בחוק, בתקנות חינוך ממלכתי (מוסד חינוך ממלכתי משלב), תשע"ב-2012 ובחוזר המנכ"ל. כך למשל, נקבע כי לצורך הפיכת בית ספר למוסד משלב נדרשת הסכמה בכתב של שני שלישים לפחות מהורי התלמידים, ובמקרה שבו בית הספר הוא היחיד מסוגו (ממלכתי או ממלכתי דתי) ביישוב דרושה הסכמה של 90% מהורי התלמידים. עוד נקבע כי **בית ספר שיוכר כמשלב יהיה זכאי לתקציב תוספתי בשעות שבועיות וימונה לו רכז יהדות שיהיה אחראי על הנושא ועל קידומו.**

לאחרונה הונחה במליאת הכנסת הצעת חוק המבקשת להשוות את מעמדו של החינוך המשלב למעמדו של החינוך הממלכתי והממלכתי דתי.⁶ בדברי ההסבר להצעת החוק נכתב כי החוק התקף כיום נחקק כאשר החינוך המשלב היה בראשית דרכו, וכי לשון החוק מתייחסת לבתי ספר קיימים אשר מוסבים להיות בתי ספר משלבים, בעוד כיום עוד ועוד בתי ספר חדשים קמים כבתי ספר משלבים למן היום הראשון. עוד נטען כי הפיקוח והמערך הניהולי והחינוכי כולו, מותאמים לשני הזרמים הקיימים בלבד (ממלכתי וממלכתי דתי), דבר היוצר התנגשויות מתמידות עבור בתי הספר המשלבים. הצעת החוק מבקשת להביא סוף להתנגשויות האלו על ידי הבטחת מערך מנהלי כולל אשר יותאם באופן מלא ומובנה לבתי הספר המשלבים ולרציונל העומד מאחוריהם.

2. נתונים: מוסדות ותלמידים בחינוך המשלב⁷

בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"ג - 2022/23) לומדים בחינוך הממלכתי המשלב 13,818 תלמידים ב-42 בתי ספר יסודיים וחיבות ביניים. 29 מבתי הספר משתייכים לחינוך הממלכתי עברי

⁶ הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - מעמד החינוך הממלכתי המשלב), התשפ"ג-2023 (2139/25/פ). הצעות חוק זהות הונחו בכנסות ה-23 וה-24 (2227/24/פ, 309/24/פ, 2473/23/פ).

⁷ אלא אם כן נכתב אחרת מקור הנתונים בפרק זה: יובל סרי, מנהל אגף א' תחומי בחירה ורב תחומי במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 בפברואר 2023.

ולומדים בהם 9,539 תלמידים. 13 מבתי הספר משתייכים לחינוך הממלכתי דתי ולומדים בהם 4,279 תלמידים. 35 מבתי הספר הם יסודיים ו-7 הם על יסודיים.

כמחצית מבתי הספר המשלבים ממוקמים במחוז ירושלים (22 מוסדות) והיתר במחוזות מרכז (8 מוסדות), חיפה (5 מוסדות), דרום (3 מוסדות), תל אביב (2 מוסדות) וצפון (2 מוסדות). בתי הספר מגוונים למדי מבחינת ההרכב החברתי כלכלי של התלמידים הלומדים בהם. מדד הטיפוח⁸ הממוצע של בתי הספר הינו 4.4 ומדד הטיפוח החציוני הינו 4.2. **ראו בנספח פירוט של בתי הספר בחינוך המשלב ומאפייניהם.**

בתי ספר ותלמידים בחינוך הממלכתי המשלב, לפי מחוז גיאוגרפי, בשנים נבחרות

2023		2018		2013		
תלמידים	בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	תלמידים	בתי ספר	
7,818	22	5,941	17	2,977	9	ירושלים
2,612	8	1,272	4	361	1	מרכז
1,452	5	1,208	5	202	1	חיפה
852	3	210	1	272	1	דרום
587	2	455	2	134	1	צפון
497	2	202	1			תל אביב
13,818	42	9,288	30	3,946	13	סך הכל

בעשור האחרון חל גידול במספר בתי הספר המשתייכים לחינוך המשלב ובמספר התלמידים הלומדים בהם. בשנת הלימודים תשע"ג (2012/13) למדו בחינוך המשלב כ-4,000 תלמידים ב-13 בתי ספר, ובשנת תשע"ח (2017/18) למדו בחינוך המשלב כ-9,300 תלמידים ב-30 בתי ספר. כאמור, בשנת הלימודים הנוכחית לומדים בחינוך המשלב קרוב ל-14 אלף תלמידים ב-42 בתי ספר.

על אף הגידול בשיעור התלמידים הלומדים בחינוך המשלב חלקם בקרב התלמידים הלומדים בבתי ספר בחינוך הממלכתי עברי והממלכתי דתי הרגיל בכיתות א'-ט' נמוך ועומד על 1.6% בלבד בשנת הלימודים הנוכחית.

לצד האמור, קיימות מסגרות נוספות המשלבות דתיים, חילונים ומסורתיים, בגני ילדים (שהחינוך הממלכתי המשלב אינו כולל אותם) ובבתי ספר שלא הוכרוזו כמשלבים. לדוגמה, רשת מיתרים מלווה 90 גנים משלבים ברחבי הארץ בהם לומדים כ-2,700 תלמידים, ארבעה בתי ספר שטרם הוכרוזו כמשלבים, שני בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים (כאמור, על-פי החוק רק מוסדות רשמיים יכולים להיות מוכרזים כמוסדות משלבים), וכן שמונה מסלולים משלבים בבתי ספר שאינם משלבים.⁹

⁸ מדד הטיפוח הוא כללי שפותח על ידי משרד החינוך שמטרתו לשקף חסך חינוכי. ככל שציון הטיפוח של בית הספר הוא גבוה יותר (בסולם של 1-10), הדבר משקף חסך חינוכי גדול יותר של תלמידיו. רכיבי המדד הם: השכלת ההורה המשכיל ביותר (40%), רמת ההכנסה לנפש במשפחה (20%), הגירה ומוצא בארץ מצוקה (20%), פריפריאליות בית הספר (20%).

⁹ רנית בודאי-היימן, מנכ"לית רשת מיתרים, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 במרץ 2023.

3. משאבים תקציביים תוספתיים

בחוק חינוך ממלכתי נקבע כי לבית ספר שיוכר כמשלב ימונה רכז יהדות שיהיה אחראי על הנושא ועל קידומו. עוד נקבע בחוק כי המוסד יהיה זכאי בחמש השנים לאחר שהוכרז כבית ספר משלב למימון לפי אמות מידה שיקבע שר החינוך, לצורך הכשרה והשתלמויות לצוות הפדגוגי במוסד והטמעת תוכנית הלימודים של החינוך הממלכתי המשלב וערכיו.

בחוזר המנכ"ל העוסק בחינוך המשלב נכתב כי בית ספר שיוכר כמשלב יהיה זכאי לתקציב תוספתי בשעות שבועיות בכפוף לקיום תקציב כנדרש לטובת הנושא ובהתאם לשיקול דעתו של ראש המנהל הפדגוגי במשרד החינוך. עוד נכתב בחוזר כי על הצוות הבית ספרי לעבור השתלמויות רלוונטיות לחינוך המשלב במהלך שלוש השנים הראשונות מיום קבלת המעמד המשלב לבית הספר ואלה יהיו במסגרת המתווה לפיתוח מקצועי של "אופק חדש".

בתשובת משרד החינוך על פנייתנו¹⁰ צוין כי בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים בחינוך המשלב זכאים כיום למשאבים התוספתיים האלה: 2 שעות שבועיות לכיתה תקנית לטובת לימודי יהדות (לא כולל חינוך מיוחד); שעה שבועית לתפילה במוסדות בפיקוח ממלכתי; תקן תוספתי לרכז יהדות; ו-30 שעות לטובת השתלמות רכזים.

כאמור, על-פי החוק מוסד ממלכתי משלב יכול להיות מוסד ממלכתי רשמי לדרגות הכיתות א'-ט'. עם זאת, משרד החינוך מפרסם מדי שנה [קול קורא לתקצוב בעלויות על בתי ספר על יסודיים משלבים](#), עבור תלמידי החטיבות העליונות. משאבים אלה כוללים 4 שעות שבועיות לכל כיתה תקנית (לא כולל חינוך מיוחד); 2 שעות שבועיות למוסד עבור ריכוז תחום היהדות; 2 שעות שבועיות למוסד עבור פיתוח חומרי למידה; 30 שעות לטובת השתלמות רכזים; ו-3,000 ש"ח עבור פיתוח חומרים. על פי נתוני משרד החינוך תשעה בתי ספר מקבלים כיום הקצבות במסגרת הקול הקורא, ובכלל זה כל שבעת בתי הספר העל יסודיים שהוכרזו כמשלבים.

עוד יצוין כי בשנים האחרונות (תש"ף, תשפ"א ותשפ"ב) ועד שנת הלימודים הנוכחית פרסם משרד החינוך [קול קורא](#) במסגרתו ניתנו הקצבות לבתי ספר משלבים עבור הדרכה פדגוגית, בסך של עד 17,100 ש"ח לכל בית ספר. במסגרת הקול הקורא רשויות מקומיות היו רשאיות להגיש בקשות לתקצוב הדרכה פדגוגית, עבור בתי ספר משלבים שבתחומן. ההדרכה ניתנה על ידי גופים מלווים שנבחרו על ידי משרד החינוך. בשנת הלימודים הנוכחית בוטל הקול הקורא והמשאבים הכספיים שהיו בו אוגמו [למערכת גפ"ן](#), ומכאן שהם אינם ניתנים עוד כהקצאה ייעודית לבתי ספר משלבים.

¹⁰ יובל סרי, מנהל אגף א' תחומי בחירה ורב תחומי במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 19 בפברואר 2023.

4. אתגרים וחסמים בירוקרטיים

כאמור, לאחרונה הונחה במליאת הכנסת הצעת חוק המבקשת להשוות את מעמדו של החינוך המשלב למעמד של החינוך הממלכתי והממלכתי דתי, אשר מדברי ההסבר שלה עולה כי המצב הנוכחי מייצר קושי עבור הגורמים הנוגעים בדבר בשדה החינוך המשלב.

בתשובת רשת מיתרים על פנייתנו צוינו היבטים רבים בהם לפי עמדת הרשת נדרש תיקון בחינוך הממלכתי המשלב. היבטים אלה נוגעים בחמישה תחומים מרכזיים, כמפורט להלן:¹¹

- **הכרה בגני ילדים ובתיכונים משלבים וכן בכיתות משלבות:** החוק כיום מתייחס לכיתות א'-ט' והוא אינו כולל את גני הילדים (כמאה גנים) ואת בתי הספר התיכונים (כעשרה מוסדות). אי ההכרה אינה מאפשרת תמיכה מתאימה, ובכלל זה תקצוב ייעודי. כמו כן, כיתות משלבות בבתי ספר שאינם משלבים (ובכלל זה גם כיתות משלבות בחינוך המיוחד) אינן זוכות להכרה כלשהי ובהתאם אינן מקבלות תמיכה ותקצוב ייעודי.
- **הקמת בתי ספר חדשים:** כיום אין אפשרות להקים בתי ספר חדשים כבתי ספר משלבים, אף אם יש לכך ביקוש רחב מצד תושבים ברשות מסוימת. משרד החינוך מאפשר רק להסב בתי ספר קיימים לבתי ספר משלבים, בהסכמת רוב ההורים. בנוסף, אין עיגון בחקיקה המחייב את הרשויות המקומיות לפתוח בתחומן בית ספר משלב, אף אם יש לכך ביקוש רחב היקף. על פי עמדת מיתרים יש לחייב רשויות לפתוח אפשרות של חינוך משלב אם יש ביקוש של 22-40 תלמידים לכיתות א'-ב'. היבטים נוספים שצוינו בתחום זה הינם דרישה למתן אפשרות להורים לבחור בחינוך המשלב בטופס הבחירה הנשלח להם על ידי הרשות המקומית; ודרישה למימון הסעות באופן מוסדי באופן זהה למתקיים בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי (כיום אין זכאות להסעה גם אם ברשות המגורים או באזור הרישום אין בית ספר משלב).
- **עבודה למול משרד החינוך:** על פי מיתרים למעט שני מדריכים ארציים, אין בעלי תפקידים רשמיים במשרד שאחראים על החינוך המשלב על כן נדרש למנות בעלי תפקידים רשמיים במשרד החינוך, בעלי סמכות ופניות לעבודה הנדרשת מול החינוך המשלב. בתוך כך מועלית דרישה להקים פיקוח עצמאי נפרד לחינוך המשלב שיבטא הכרה אמיתית בחינוך המשלב. כמו כן, על פי מיתרים, הצרכים הייחודיים של החינוך המשלב מבחינת תכני הלימוד מחייבים מינוי מפמ"ר נפרד לחינוך המשלב. עוד נדרש לפתח סילבוס ותכניות לימודים מסודרות במקצועות שונים בחינוך המשלב, כך שיתאימו לחינוך המשלב ויתנו מענה לצורך בחומרי למידה. בהתאם יש להפיק חומרי למידה או לתקצב הפקה של חומרי למידה מודפסים או דיגיטאליים שיעמדו לרשות בתי הספר המשלבים.
- **תקצוב שעות ובעלי תפקידים:** קיים צורך בהקצאת שעות הוראה נוספות לטובת הוראת לימודי הרוח והחברה בחינוך המשלב. בנוסף, נדרשת הגדלה של היקף המשרה המצומצם שניתן לרכזי

¹¹ רנית בודאי-היימן, מנכ"לית רשת מיתרים, מענה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 16 בפברואר 2023.

היהדות בבתי הספר, שכן הוא אינו תואם את הצרכים של בתי הספר המשלבים (רוב בתי הספר נתמכים על ידי עמותות חיצוניות על מנת להגדיל את היקף המשרה).

- **הנכחה ציבורית:** החינוך המשלב אינו מוכר מספיק לציבור ולמערכות ביורוקרטיות שונות (כגון צה"ל, ישיבות הסדר, שירות לאומי והרבנות הראשית). על-פי מיתרים יש לחשוף את החינוך המשלב בפני הציבור ולעודד אותו לפנות דווקא אל החינוך המשלב. כמו כן, יש להגדיר את החינוך המשלב באופן שווה ערך לחינוך הממלכתי והממלכתי דתי.

5. סוגיות של זהות¹²

סוגיית זהותם של התלמידים הלומדים במסגרות החינוך הממלכתי המשלב, וזהותן של הקהילות המעורבות מהן הם מגיעים, נוכחת רבות בשיח המתקיים סביב החינוך המשלב והקהילות.

בעשורים האחרונים ניתן למצוא ברחבי הארץ קבוצות שונות של הורים ועמותות המבקשות להציע מסגרות חינוכיות המשלבות דתיים וחילוניים.¹³ בקרב האוכלוסייה המגיעה למסגרות אלה אפשר למצוא כמה מאפיינים ייחודיים: ילדים לזוגות מעורבים דתיים וחילוניים; דתיי "הרצף" וכינויים דומים, ציונים דתיים "פתוחים" שהפרדה בין דתיים לחילוניים אינה נראית להם רלוונטית; כאלה המחפשים חינוך משותף כפי שנהוג בקהילות יהודיות בחו"ל; משפחות מסורתיות או משפחות שעוברות תהליך של התחזקות או התקרבות לדת; ומשפחות חילוניות המעוניינות בהעמקה בתחומי היהדות.¹⁴ על-פי מאמר המתייחס לבית ספר קשת בירושלים דומה שהורים דתיים רבים הינם בעלי זיקה לערכים דמוקרטיים ומגלים פתיחות לעולם החילוני. הורים אלה מעוניינים במפגש עם חילונים כחלק מהסוציאליזציה של ילדיהם.¹⁵

הזרם המשלב מתמודד עם אתגרים זהותיים המלווים אותו: הסכמה על רוחבו של המנעד הזהותי, האתגר לשמר את המגוון, הגדרת זהות הבוגר, והמשך עיצוב הזהות החדשה אל מול זהויות המקור הדתית והחילונית.¹⁶ החינוך הוא סוגיה מרכזית בקהילות המעורבות בכל הנוגע למפגשים בין זהויות, וכל קהילה מתמודדת עם סוגיה זו בדרכים שונות. הדילמות בהן עוסקות הקהילות נוגעות בין היתר בהגדרת הזרם החינוכי שאליו ישתייכו המסגרות החינוכיות (ממלכתי או ממלכתי דתי), בקוד הלבוש הבית ספרי, במאפייני צוותי המורים, במעבר של תלמידים דתיים מחטיבת הביניים לחטיבה העליונה ובסוגי

¹² מקורות המידע בהם נעשה שימוש בפרק זה התקבלו מרנית בודאי-היימן, מנכ"לית רשת מיתרים ומפארי סינקלר, מנכ"לית קרן תל"י.

¹³ חנוך בן פזי, "עת לעשות" – נוסח חדש, הרהורים על החינוך המשלב כאתוס חינוכי יהודי, בתוך: החינוך וסביבו, שנתון מכללת סמינר הקיבוצים תשע"א-2011.

¹⁴ איילה כלפה קופטיאב, אתגרי החינוך הדתי במרחב המשלב – בין הורים ומורים, בין ביה"ס וקהילה, 24 בינואר 2022; אביטל לוי כ"ץ, עבודה תזה בנושא: "מודה אני לפניך" – סוציאליזציה לתפיסה תאולוגית: בחינוך המשלב, בחינוך הממלכתי ובחינוך הממלכתי דתי, תשע"ט-2018.

¹⁵ יהודה בר שלום, אידאה של תיקון – יזמות חינוכית בחברה רב תרבותית, ע"מ 92-93, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2004.

¹⁶ יהודה צור, מתחת לפנס אחר – על אתוס העבר אל מול תקוות העתיד של הזרם המשלב, 23 בינואר 2022; יהודה צור, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בנושא: קהילות מעורבות – הבניה ועיצוב קהילתיות על בסיס שונות משמעותית בין חברי הקהילה, אוקטובר 2018.

השיעורים, המשותפים לשני המגזרים או לא. יש דינמיות ושונות רבה בהכרעות אם להפריד בין דתיים וחילונים באופן מלא או חלקי בשיעורים מסוימים. הכרעה נוספת המאפיינת את הקהילות היא האם הן מבקשות לשמר את זהויות המקור או שהן פתוחות לאפשר מעבר בין זהויות.¹⁷

בשלב זה לא נמצא מקור מידע ובו פילוח של הורי התלמידים השולחים את ילדיהם למוסדות החינוך המשלב לפי הגדרתם העצמית וזהותם או פילוח דומה של בוגרי בתי הספר המשלבים. עם זאת, במחקר הערכה שבוצע בשנת 2020 בהזמנת רשת מיתרים בקרב 167 בוגרים של שלושה בתי ספר תיכונים המשתייכים לרשת (ואינם מהווים מדגם מייצג של הבוגרים)¹⁸, נמצא כי 31% מהם באו מרקע דתי לאומי; 20% מרקע מסורתי לא כל כך דתי; 18% מרקע מסורתי דתי; 10% מרקע חילוני; 9% מרקע דתי ליברלי; 6% מרקע רפורמי או קונסרבטיבי; 5% מרקע שאינו מוגדר; ו-1% מרקע חרדי.

לצד זאת, 90% מהבוגרים העידו כי הלימודים בבית הספר תרמו לעיצוב זהותם (55% במידה רבה ו-35% במידה מסוימת). החוויה לה הייתה התרומה המשמעותית ביותר לעיצוב זהות הבוגרים הייתה ההיכרות עם מגוון הזהויות הישראליות יהודיות בבית הספר. במענה לשאלה "במה הלימודים השפיעו הכי הרבה על חיךך?" ציינו קרוב למחצית מהבוגרים (47%) את החשיפה ל"אחר" היהודי. 41% ציינו שהלימודים תרמו ליכולת לקבל הבדלים בין סוגים שונים של יהודים, 33% ציינו שהלימודים תרמו להבנה של המגוון הישראלי-יהודי ו-20% ציינו שהלימודים תרמו להבנת החשיבות להתנדב.

עוד נמצא כי שיקולים פלורליסטיים ממשיכים לעצב את חיי הבוגרים לאחר סיום לימודיהם. רוב הבוגרים (91%) השיבו כי מאז סיום הלימודים הם ממשיכים לחשוב על אופי הקשר בין סוגים שונים של יהודים. מבין מי שהשתתפו במסגרות כגון מכינות קדם צבאיות, שירות לאומי ושנת שירות, רובם (83%) ציינו כי המסגרת הייתה מעורבת לדתיים ולחילונים.

לסיום נציין עוד כי במסגרת הכנת המסמך ולפי בקשת חבר הכנסת, בדקנו את האפשרות להציג נתונים על מידת העידוד של מעורבות חברתית ואזרחית בבתי הספר המשלבים, בהשוואה לבתי ספר דומים שאינם משלבים. מדד בעניין זה, המבוסס על תשובות תלמידים במסגרת סקרי אקלים בית ספריים, קיים ב"תמונה החינוכית" שמפרסם משרד החינוך, אולם הוא מפורסם ברמת המוסד החינוכי רק ביחס לחטיבות עליונות, ומכאן שלא ניתן להציגו ביחס למוסדות החינוך הממלכתי המשלב (שפועלים, כאמור, בכיתות א'-ט'). בשלב החינוך היסודי ובחטיבות הביניים מתפרסם מדד דומה (אם כי מעט שונה מבחינת ההיגדים הנכללים בו, בהתאם לגיל המשיבים) אך רק ברמה הארצית והמקומית, ולא ברמת המוסד.

¹⁷ כרמית פוקס אברבנאל, חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה" בנושא: מפגש זהויות בקהילות מעורבות לחילונים ודתיים, כסלו-תשע"ח.

¹⁸ Research report: Survey of Meitarim alumni, Educating for Israeli-Jewish Pluralism, 3 May 2020.

נספח - בתי ספר בחינוך הממלכתי המשלב ומאפייניהם

שם מוסד	שם רשות	מחוז	פיקוח	שלבי חינוך מוסד	מספר תלמידים	אשכול למ"ס של הרשות המקומית	מדד טיפוח בית ספרי (תשפ"ג)*
משלב דרוך	מטה יהודה	ירושלים	ממלכתי	חט"ב + עליונה	167	7	4.13
יחד	מודיעין מכבים רעות	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	533	9	2.27
תיכון יחד	מודיעין מכבים רעות	ירושלים	ממלכתי	חט"ב + עליונה	400	9	2.55
זאב זבטינסקי	בית שמש	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	271	2	7.52
אלומים	אפרת	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	277	7	4.27
קרוב	מטה יהודה	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	559	7	2.99
מעינות	מטה יהודה	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	309	7	3.97
כפר אדומים	מטה בנימין	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	529	5	3.41
הניסוי כפר אדומים	מטה בנימין	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	435	5	3.37
תקוע	גוש עציון	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	351	6	4.43
קדם	גוש עציון	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	282	6	4.56
אח"י תקוע 2	גוש עציון	ירושלים	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	633	6	4.54
רעות קהילה דתית	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	חט"ב + עליונה	334	3	5.34
גבעת גונן	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	134	3	7.57
פרנקל גבעת שפירא	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	287	3	4.87
תלפיות מזרח ממלכתי ב	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	438	3	5.81
אריאל	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	383	3	5.37
גילה ממלכתי תל"י	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	390	3	5.27
על איזורי קשת	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	424	3	4.17
מקיף קשת	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	חט"ב + עליונה	193	3	4.29
קשת ראם ע"ש אליס סליגסברג	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	חט"ב + עליונה	166	3	6.32
חומת שמואל מ"מ	ירושלים	ירושלים	ממלכתי	יסודי בלבד	323	3	5.91
קשת ברננקו וייס	מזכרת בתיה	מרכז	ממלכתי	חט"ב + עליונה	297	9	1.81
מיתרים רעננה	רעננה	מרכז	ממלכתי	חט"ב + עליונה	264	8	3.45
אורי אורבך קשת	מזכרת בתיה	מרכז	ממלכתי	יסודי בלבד	486	9	1.87
ממ"ד רמב"ם	אליכין	מרכז	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	126	6	4.13
קשת שהם	שוהם	מרכז	ממלכתי	יסודי בלבד	258	9	1.33
קשת	גדרה	מרכז	ממלכתי	יסודי בלבד	438	7	2.66
נוה עוז-שקמה-חדש	ראשון לציון	מרכז	ממלכתי	יסודי בלבד	447	7	3.56
יבניאלי	רחובות	מרכז	ממלכתי	יסודי בלבד	296	7	7.00
בראשית	בנימינה גבעת עדה	חיפה	ממלכתי	יסודי בלבד	264	9	2.66
ע"ש זבולון המר	טירת כרמל	חיפה	ממלכתי	יסודי בלבד	409	5	6.40
המשלב קרית טבעון	קרית טבעון	חיפה	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	157	9	4.89
קשת	זכרון יעקב	חיפה	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	216	8	2.40
קדימה	קרית ביאליק	חיפה	ממלכתי	יסודי בלבד	406	7	6.28
שפרינצק	קרית גת	דרום	ממלכתי	יסודי בלבד	374	4	7.12
נטעים מיתרים	באר שבע	דרום	ממלכתי	יסודי בלבד	207	5	8.76
יסודי דתי - באר גנים	חוף אשקלון	דרום	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	271	7	4.02
קשת התקווה	מגידו	צפון	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	204	7	4.15
שורשים	גולן	צפון	ממלכתי	יסודי בלבד	383	6	5.16
המשותף	תל אביב-יפו	תל אביב	ממלכתי	יסודי בלבד	258	8	1.80
אושא מד	רמת גן	תל אביב	ממלכתי דתי	יסודי בלבד	239	8	3.26

* מדד הטיפוח הוא כללי שפותח על ידי משרד החינוך שמטרתו לשקף חסך חינוכי. ככל שציון הטיפוח של בית הספר הוא גבוה יותר (בסולם של 1-10), הדבר משקף חסך חינוכי גדול יותר של תלמידיו. רכיבי המדד הם: השכלת ההורה המשכיל ביותר (40%), רמת ההכנסה לנפש במשפחה (20%), הגירה ומוצא בארץ מצוקה (20%), פריפריאליות בית הספר (20%).